

M.F. Mörzer Bruyns (1913-2004), bioloog, biosocioloog en leermeester in natuurbehoud en natuurbeheer

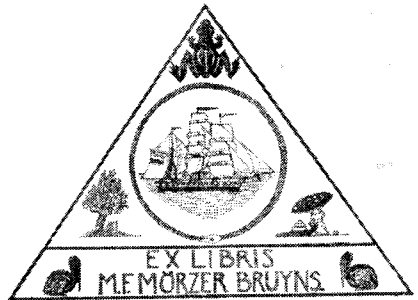
G. Th. de Roos

Maurits Frans Mörzer Bruyns, voor zijn vrienden Mauk, werd geboren in 1913 en studeerde biologie en chemie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. De eerste schreden die hij aan deze universiteit zette, werden begeleid door de ornitholoog Prof. G. J. van Oordt, die hem tijdens zijn gehele studententijd vaak met raad en daad terzijde stond. Door de colleges van Prof. A.A. Pulle en door het werken op diens museum kreeg de bijzondere plantkunde meer betekenis voor het veldonderzoek dat hij verrichtte. De bodemkunde leerde hij van Prof. H.C. Edelman. In 1941 deed hij zijn doctoraal examen en in datzelfde jaar begon hij te werken aan zijn dissertatie getiteld *Over Levensgemeenschappen*. Deze kwam grotendeels tot stand in de oorlogsjaren 1941-1945 in zijn toenmalige woonplaats Gorssel, omdat een geregeld contact met de Rijksuniversiteit en met zijn promotor Prof. H. Raven gedurende die jaren niet mogelijk was. Na de bevrijding stelde deze hem in de gelegenheid zijn studie als assistent op zijn laboratorium voort te zetten. In 1947 promoveerde Mörzer Bruyns cum laude op dit proefschrift.

Wanneer de omstandigheden er niet toe hadden geleid dat de studie van de levensgemeenschappen in het vrije veld de grootste prioriteit voor hem had, dan zou hij zich stellig hebben toegelegd op de colloïdchemie van organische structuren. Hij zou mogelijk, evenals zijn tweelingbroer Willem, ook hebben gearzeld tussen de keuze voor de biologie en de zeevaart. Zijn broer koos voor de zeevaart (kapitein bij de koopvaardij), waarbij zijn liefde voor de biologie bleef. Hij was een autoriteit op het gebied van walvissen, dolfijnen en zeevogels en

publiceerde in 1971 het boek *Field guide of whales and dolphins*, met een voorwoord van Sir Peter Scott.

Mauk koos – zoals gezegd – voor de biologie, waarbij de liefde voor de zeevaart echter bleef: zie zijn fraaie Ex Libris (afb. 1). Hij publiceerde in 1939 over waarnemingen aan vogels op het lichtschip Terschellingerbank, terwijl hij samen met zijn broer W.F.J. Mörzer Bruyns een artikel publiceerde over waarnemingen van de Grauwe franjepoot in de Indische Oceaan, waarin de nog niet eerder ontdekte overwinteringsplaats van deze soort wordt beschreven.

Afb. 1 Ex libris van M.F. Mörzer Bruyns

De biosociologie, zoals hij die in zijn proefschrift beschrijft, lag hem en Victor Westhoff even na aan het hart. De basis hiervoor werd gelegd gedurende de inventarisaties die ze in 1937, toen nog ieder afzonderlijk, voor het Staatsbosbeheer ten uitvoer brachten. Sedertdien werkten ze gezamenlijk naar hetzelfde doel: het onderzoek naar levensgemeenschappen in het vrije veld ook exact wetenschappelijk in te vullen.

Westhoff legde door zijn ongebreideld enthousiasme, enorme vormenkennis en inzicht in de ontwikkelingsmogelijkheden van het plantendek splendorwijs een hechte basis voor de plantensociologische kennis van Mörzer Bruyns.

In zijn proefschrift behandelt Mörzer Bruyns onder meer de biosociologie van de slakkenfauna in de omgeving van Gorssel, om na te gaan of er verband bestaat tussen deze fauna van een gebied en de plantengezelschappen zoals die door de Frans-Zwitserse plantensociologen worden onderscheiden. Verder geeft hij een voorbeeld van een beschrijving van de Zeekraallevensgemeenschap op het wad van de Terschellinger Boschplaat in de periode 10 tot 24 augustus 1946 (een plantensociologische beschrijving met uitgebreide abiotische informatie en zoölogische data betreffende zowel vertebraten als evertrebraten). De stellingen 9 en 11 bij zijn proefschrift zijn nog steeds actueel. Stelling 9 luidt: 'Het behoud van natuurlijke levensgemeenschappen in de vorm van natuurreservaten is ook voor de toegepaste wetenschap van zoveel belang, dat het in vele gevallen economisch verantwoord is natuurbescherming vóór ontginning te laten gaan.' Stelling 11: 'De overgrote meerderheid van de mensen blijkt niet te beseffen dat alleen blijvende voorspoed mogelijk is, wanneer men bij het gebruik maken van de gaven van de natuur, de tering naar de nering zet.'

Tijdens zijn loopbaan fungeerde Mörzer Bruyns achtereenvolgens als leraar aan de Rijks Hogere School voor Tropische Landbouw in Deventer (1941-1946), als wetenschappelijk medewerker aan het Zoölogisch laboratorium van de Utrechtse Universiteit (1946-1947) en als natuurbeschermingsconsulent bij het Staatsbosbeheer (1947-1957). In 1957 werd hij directeur van het Rijksinstituut

voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (RIVON), welke functie hij vervulde tot 1970 (afb. 2). Een jaar later ging het RIVON op in het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN), dat inmiddels deel uitmaakt van Alterra. Het RIVON was op 1 januari 1957 ingesteld als resultaat van een ontwikkeling die al in 1928 begon met de Commissie van Advies inzake de Natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer, een commissie van biologen die de directeur van het Staatsbosbeheer natuurwetenschappelijke adviezen gaf, eerst alleen met betrekking tot de natuurreservaten, later ook bijvoorbeeld in het kader van ruilverkavelingen.

Afb. 2 M.F. Mörzer Bruyns als directeur van het RIVON.

Het instituut deed onderzoek naar de wetmatigheden van de verdeling van de planten en dierenwereld in het landschap (structuur), enerzijds in samenwerking met de natuurlijke ontwikkeling van die planten en dierenwereld (dynamiek) en anderzijds inclusief de gevolgen van het menselijk ingrijpen op die verdeling en ontwikkeling. Voor een groot deel werd dit onderzoek verricht in (honderden) permanente kwadraten in reservaten en natuurgebieden.

Het Biologisch station Schellingerland vormde een onmisbare basis voor veel onderzoek. Het is ontstaan doordat op voorstel van Mörzer Bruyns aan een groot stenen keukengebouw, achtergelaten door de Duitse bezetters, een bestemming als veldbiologisch station werd gegeven, waardoor het van de sloop werd gered. Het werd omstreeks 1948 in gebruik genomen. Het belang van Terschelling als onderzoeksgebied was toen allang duidelijk: reeds vóór de oprichting van het RIVON waren er al drie dissertaties geheel of voor een belangrijk deel gewijd aan de plantengroei van Terschelling, te weten die van F. Holkema (1870), J.W. van Dieren (1934) en V. Westhoff (1947). Met een overeenkomstig doel werd 'Weevers' Duin' verkregen. De in 1948 opgerichte Stichting Wetenschappelijk Duinonderzoek beheerde sindsdien beide biologische stations, die helaas beide momenteel niet meer bestaan.

Van 1960 tot 1965 was Mörzer Bruyns docent, na 1965 buitengewoon hoogleraar Natuurbehoud en Natuurbeheer en van 1970 tot 1 september 1978 gewoon hoogleraar Natuurbeheer aan de toenmalige Landbouwhogeschool in Wageningen. Zijn inaugurele rede droeg als titel *Natuurbehoud als Gemeenschapsbelang*. Deze verscheen tevens als RIVON mededeling no. 212. In deze rede betoogt Mörzer Bruyns dat het voornaamste doel niet meer is het beschermen van wetenschappelijk belangrijke of bezienswaardige natuurobjecten, maar het principiële behoud van alle natuurelementen op aarde in de milieus waar zij van nature thuishoren. Hij stelt verder dat het vee door het opnemen van kruiden - naast de landbouwkundig zo zeer gewaardeerde grassen - nog niet nader te bepalen scheikundige elementen binnenkrijgt, die voor de constitutie van die dieren van elementaire betekenis zijn en misschien ook voor de consument.

Weinig exacts was er toen bekend omtrent de recreatiecapaciteit van

natuurgebieden. In verband hiermee kreeg ik de opdracht op Vlieland een proefschrift te bewerken voor de vakgroep Natuurbeheer van de Landbouwhogeschool onder de leiding van promotor Mörzer Bruyns. In 1981 promoveerde ik bij hem, maar mijn eerste contact dateerde al van 1966, toen ik via hem een historisch vegetatiekundig doctoraal onderzoek kon doen in de Lindevallei in Friesland. Na mijn promotie in 1981 is het contact met Mörzer Bruyns altijd gebleven.

Naast talrijke wetenschappelijke (neven) functies in binnen- en buitenland heeft Mörzer Bruyns ook een aantal maatschappelijke functies en taken binnen en buiten de Landbouwhogeschool vervuld. Voor zijn arbeid op het brede terrein van de natuurbescherming werd hij onderscheiden als Officier in de Orde van Oranje Nassau (1969), als Ridder van de Gouden Ark (1975) en als Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw (1978).

Mörzer Bruyns was een allround bioloog, waarbij de zoölogie en vooral de ornithologie zijn bijzondere belangstelling hadden. Daarnaast toonde hij, vooral in de jaren bij het Staatsbosbeheer (RIVON/RIN), maar ook nadien, ook een grote interesse voor de plantenwereld en speciaal voor het bos en het bosbeheer, waarin hij onder meer praktiserend bezig was op hun familie landgoed te Laag-Keppel. Hij schreef onder ander de necrologie van de Karthuizer anjer (*Dianthus carthusianorum*) en van Eenzijdig wintergroen (*Orthilia secunda*).

In een tijd waarin er zoveel discussie gevoerd werd over het Nederlandse bos was het bemoedigend te ervaren hoe een rasbioloog en natuurbeschermers in hart en nieren zoals Mörzer Bruyns een open oog had voor de kwaliteiten van de verschillende bostypen zoals wij die in het Nederlandse cultuurlandschap aantreffen. Dat komt waarschijnlijk doordat hij in de

jaren gedurende zijn werk bij Staatsbosbeheer aan de integratie van Natuur- en Bosbeheer zo'n werkzaam aandeel heeft gehad, waarbij zijn inzicht in de praktijk van de bosbouw is verdiept en verrijkt. Maar het komt zeker óók omdat bij hem de mens en het menselijk handelen steeds een centrale plaats in zijn doen en denken hebben gehad.

Zijn werk in de vorm van publicaties is van een grote verscheidenheid. Het best kan hiervoor zijn 245 titels omvattende (gepubliceerde) bibliografie worden geraadpleegd. Hier volsta ik met een enkele verwijzing. Zo is de eerste wetenschappelijke mededeling van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging van zijn hand: *De vegetatie van het Grote Huisven bij Oisterwijk* (1943). Later volgen nog 'wetenschappelijke mededelingen' als *Korte handleiding tot het biosociologisch verzamelen van Molluscan en andere weinig beweeglijke bodemdieren* en een verhandeling over Knoflookpadden en Veldspitsmuizen (1949). Verder noem ik hier ter illustratie van deze diversiteit zijn vegetatieonderzoek van het Zwin (1953), zijn studies over bodemerosie (1954), over de stand van de Roerdomp als broedvogel in Nederland (1954), het *In memoriam Dr. E. van Koersveld* (1957), en zijn onderzoek naar myxomatose op Vlieland (1958). Uiteraard mogen ook zijn vele artikelen over natuurbehoud en natuurbescherming niet onvermeld blijven. Zo schrijft hij in 1967 in *Natuur en Landschap* een verhaal onder de titel *Wat moeten we verstaan onder natuurbehoud?* Een van zijn bekendste publicaties is waarschijnlijk *The Netherlands as an environment for insect life* uit 1967, dat hij samen met Victor Westhoff schreef. Telkens weer komt in de titels de verhouding van de mens tot de natuur naar voren. Vandaar de achtereenvolgende opduikende begrippen natuurbescherming, natuurbehoud, natuurbeheer en ten slotte natuurtechniek.

Door zijn positieve benadering van de mens en van de ontwikkelingen om ons heen heeft Mörzer Bruyns zich een geheel eigen plaats in de Nederlandse natuurbescherming verworven. Zijn sociale betrokkenheid met allen die voor en met hem werkten heeft hem bovendien veel en grote waardering doen oogsten.

Door zijn familie en vrienden kon in hem de levensvrede groeien die het hem mogelijk heeft gemaakt onder alle omstandigheden dankbaar te zijn. Toen hij op 65-jarige leeftijd bereikte, beëindigde hij zijn functies als hoogleraar in het natuurbeheer en hoofd van de gelijknamige vakgroep. Door zijn grote vitaliteit en grenzeloze werkkraft, zijn intense belangstelling voor de problematiek van het natuurbehoud en zijn nog jonge uiterlijk werd deze stap als iets ontijdigs ervaren, maar hij zette zijn levenstaak in ander kader met onverflauwde toewijding voort, totdat hij dit door dementie niet meer kon doen en hij ook niet meer bij zijn vrouw in Velp kon blijven.

Mauk Mörzer Bruyns was actief lid van 'De Graal' en ik wil daarom graag eindigen met een citaat uit de Graalboodschap *In het Licht der Waarheid*, opgenomen in zijn inaugurele rede: 'De mens moet door zichzelf bewust te worden tot de omhoogheffing en verdere ontwikkeling van de gehele Schepping bijdragen. Daartoe behoort echter, dat hij leert de natuurkrachten op de juiste wijze toe te passen en door samenvatting hiervan de Schepping vooruit te brengen.'

Literatuur

- Docters van Leeuwen, A.M. et al. (1978). *Bibliografie van Prof. Dr. M.F. Mörzer Bruyns*. Mededeling 147 Vakgroep Natuurbeheer van de Landbouwniversiteit in Wageningen.
- Rivon (1967). *Tien jaren Rivon*. RIVON-Mededelingen nummer 4, Zeist.